

แผนยุทธศาสตร์การพัฒนการท่องเที่ยวไทย พ.ศ. 2566 - 2570

กับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์*

THAI TOURISM STRATEGY 2023 - 2027 AND ECOTOURISM

คชา สอทอง*, วิพร เกตุแก้ว, เพ็ญศรี ฉิรินัง, วิวัฒน์ หมั่นการ

Kachar Sorthong, Viporn Katekao, Pensri Chirinang, Wiphat ManKan

หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ นครปฐม ประเทศไทย

Doctor of Public Administration Program, Rajamangala University of Technology Rattanakosin, Nakhon Pathom, Thailand

*Corresponding author E-mail: kachar.Sor@rmutr.ac.th

บทคัดย่อ

การท่องเที่ยวถือได้ว่าเป็นสิ่งที่สำคัญ และสร้างรายได้อย่างมากให้ประเทศชาติ ประเทศไทยพึ่งพารายได้จากการท่องเที่ยวบนฐานความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ ส่งผลให้จำนวนนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก และในช่วงหลายปีที่ผ่านมาจึงเกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของธรรมชาติ อย่างไรก็ตามในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโควิด - 19 จำนวนนักท่องเที่ยวลดลงอย่างมีนัยสำคัญ และทำให้พื้นที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติได้พักฟื้นตัวกลับสู่สภาพสมบูรณ์ตามธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น ดังนั้น การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวในระยะต่อไปควรสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อสังคมรวมถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้กับผู้เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มขีดความสามารถการแข่งขันด้านความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้น เพื่อให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยว จึงทำให้กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาได้จัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2566 - 2570) โดยมีวิสัยทัศน์ว่า “การท่องเที่ยวของประเทศไทยเป็นอุตสาหกรรมที่เน้นคุณค่า มีความสามารถในการปรับตัวเติบโตอย่างยั่งยืนและมีส่วนร่วม” ซึ่งมียุทธศาสตร์ด้วยกัน 4 ยุทธศาสตร์ โดยยุทธศาสตร์ที่ 4. ส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยมีความเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งการท่องเที่ยวของประเทศจะเติบโตได้อย่างยั่งยืนในระยะยาวจะต้องมีการพัฒนาบนพื้นฐานของความยั่งยืนของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและชุมชนท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงการลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว เช่น การปล่อยมลพิษ ของเสีย และภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นต้น เพื่อให้การท่องเที่ยวไทยสามารถต่อยอด และสร้างคุณค่าจากทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม เอกลักษณ์ความเป็นไทย และแหล่งท่องเที่ยวในปัจจุบันได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา, การท่องเที่ยวไทย, การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

Abstract

Tourism is recognized as a vital sector, generating significant income for nations. Thailand relies on tourism revenues, stemming from the diversity of its natural resources. As the nation has historically attracted a large influx of tourists, this mass tourism has unfortunately led to the degradation of natural sites. With the emergence of the COVID - 19 pandemic and the consequent

* Received February 5, 2024; Revised February 17, 2024; Accepted February 24, 2024

plummet in the number of international tourists, several natural tourist destinations had the opportunity to recover. Drawing from this lesson, the next phase of tourism development should emphasize responsible and sustainable practices among stakeholders in the tourism industry. These practices are essential for maintaining the competitiveness and longevity of environmental and natural resources. To facilitate tourism promotion, the Ministry of Tourism and Sports has formulated the Third National Tourism Development Plan (2023-2027), guided by the vision of "Thai tourism as a value-driven industry, adaptable and committed to sustainable and inclusive growth." Among the four strategies of the plan, Strategy 4 emphasizes sustainable tourism, which is closely intertwined with ecotourism. This approach suggests that the nation's long-term sustainable tourism expansion is dependent on development that integrates economic, social, and environmental sustainability. Therefore, in developing tourist destinations and communities, it is imperative to actively minimize the negative impacts of tourism, such as pollution, waste generation, and climate change. This action is crucial to ensure that Thai tourism can sustainably capture and enhance the value derived from its natural resources, cultural heritage, unique Thai identities, and existing tourist destinations.

Keywords: Strategies Development Plan, Thai Tourism, Ecotourism

บทนำ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวถือได้ว่าเป็นมีความสำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศไทย การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โดยเกิดผลกระทบด้านบวกที่สำคัญ คือ รายได้จากเงินตราต่างประเทศ การส่งเสริมรายได้ของรัฐ การสร้างงาน การสร้างโอกาสทางธุรกิจ การนำเข้าร่วมไปถึงการส่งออกสินค้าและบริการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวก่อให้เกิดรายได้ในระบบเศรษฐกิจของประเทศไทย และสามารถกระตุ้นการลงทุนส่งผลให้เกิดการเติบโตทางการเงินในระบบเศรษฐกิจต่าง ๆ นอกจากนี้ การท่องเที่ยวยังทำให้เกิดการสร้างงาน (Employment Generation) สร้างอาชีพในชุมชน แต่ผลกระทบด้านลบที่สำคัญอีกประเด็น คือ เรื่องความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยว โดยจะเห็นว่าการเติบโตอย่างรวดเร็วของการท่องเที่ยวเป็นสาเหตุทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติด้วยเช่นกัน ซึ่งความเสื่อมโทรมนั้นเกิดจากนักท่องเที่ยวรวมถึงประชาชนในแหล่งเที่ยวนั้นขาดความตระหนักถึงการอนุรักษ์ธรรมชาติ จึงควรมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้เข้าใจและสร้างจิตสำนึกต่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ อันจะเกิดผลดีกับสภาพแวดล้อมและธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยว เมื่อสภาพแวดล้อมและธรรมชาติดีขึ้นจะทำให้คนในชุมชนสามารถต่อยอดจากทรัพยากรทางธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน

ดังนั้น จึงได้มีการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2566 - 2570) โดยมีวิสัยทัศน์ว่า “การท่องเที่ยวของประเทศไทยเป็นอุตสาหกรรมที่เน้นคุณค่า มีความสามารถในการปรับตัวเติบโตอย่างยั่งยืนและมีส่วนร่วม” ซึ่งมียุทธศาสตร์ด้วยกัน 4 ยุทธศาสตร์ โดยยุทธศาสตร์ที่ 4 คือ การส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยมีความเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อพัฒนาบนพื้นฐานของความยั่งยืนของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและชุมชนท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงการลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว เช่น การปล่อยมลพิษ ของเสีย ปรับปรุงระบบกำจัดขยะ และกำจัดน้ำเสียให้ดีขึ้น การปรับปรุงสาธารณูปโภคพื้นฐานเหล่านี้ช่วยส่งเสริมธุรกิจท่องเที่ยวและทำให้คุณภาพชีวิตคนในท้องถิ่นให้ดีขึ้นอีกด้วย

ทั้งนี้ เมื่อทุกภาคส่วนของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้มีการปรับตัวและนำแนวทางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เข้ามาปรับใช้จะส่งผลดีให้กับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ ซึ่งประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวจากทั่วโลกมาเยี่ยมชม แหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวนี้มีได้มีเฉพาะที่เป็นธรรมชาติ ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ ทะเล หาดทราย ศิลปกรรม และโบราณสถานเท่านั้น แต่รวมถึง อาหารการกิน ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเป็นมิตร การยิ้มแย้มแจ่มใส จนมีคำที่ใช้พูดถึงประเทศไทยว่าเป็นดินแดนแห่งรอยยิ้ม (Land of smile) คนไทยมีความเป็นเจ้าบ้านที่ดี ยิ้มแย้มแจ่มใส มีความจริงใจ จึงสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวจากทั่วโลก ประเทศไทยจึงมีรายได้จากการท่องเที่ยวในอัตราที่สูง รัฐบาลจึงพยายามผลักดันให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการกระจายรายได้ และใช้เป็นโอกาสในการพัฒนาชุมชนอย่างทั่วถึง (สุนทร วัฒนาพร, 2555)

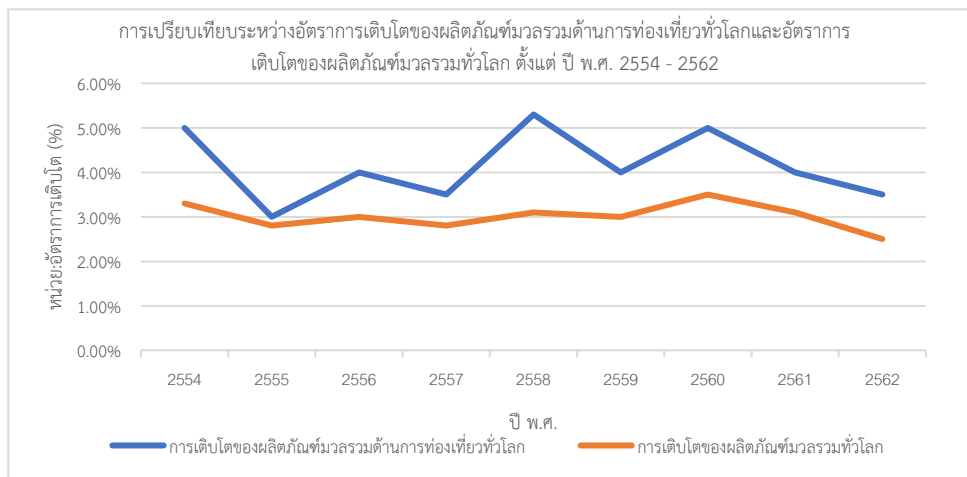
สภาพแวดล้อมและบริบทการท่องเที่ยวของไทยและของโลก

สถานการณ์การท่องเที่ยวของโลก

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจโลก และเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมหลักของโลก จากรายงาน UNWTO Tourism Highlights ขององค์การการท่องเที่ยวโลก ประจำปี พ.ศ. 2563 พบว่า การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (International Tourism) มีมูลค่าการใช้จ่ายในการท่องเที่ยวมากที่สุดเป็นอันดับที่ 3 ของโลก คิดเป็นมูลค่า 1.7 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือร้อยละ 7 ของมูลค่าการท่องเที่ยวทั้งหมด นอกจากนี้จำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้จากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวทั่วโลกยังมีอัตราการเติบโตอย่างต่อเนื่องทุกปี ทั้งนี้ ในช่วงปี พ.ศ. 2562 เป็นต้นมา อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของโลกพบเจอกับการชะลอตัวอันเป็นผลกระทบมาจากสภาพแวดล้อมและบริบทของโลก สถานะเศรษฐกิจโลก การเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมผู้บริโภค และความเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีดิจิทัล นอกจากนี้ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวทั่วโลกยังเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมที่ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงมากที่สุดจากสถานการณ์แพร่ระบาดของโรคโควิด - 19 ส่งผลให้การเดินทางทั้งภายในและภายนอกประเทศทั่วโลกเกิดการชะงักงันต่อเนื่องเป็นเวลานาน องค์การการท่องเที่ยวโลกคาดการณ์ว่าการท่องเที่ยว ระหว่างประเทศจะลดลงกว่าร้อยละ 75 ในปี พ.ศ. 2563 ซึ่งกลับไปอยู่ในระดับเดียวกับเมื่อ 30 ปี เทียบได้เป็นจำนวนนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่ลดลงกว่า 1 พันล้านคน และคาดว่าจะก่อให้เกิดความเสียหาย ประมาณ 1.1 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ (UNWTO, 2020)

การเติบโตของรายได้จากการท่องเที่ยวทั่วโลก

ผลการวิเคราะห์ผลกระทบของการท่องเที่ยว (WTTC Global Economic Impact Trends) โดยสภาการเดินทางและการท่องเที่ยวโลก (World Travel and Tourism Council) ประจำปี พ.ศ. 2563 ระบุว่า ผลกระทบที่มวลรวมด้านการท่องเที่ยวทั่วโลก อยู่ที่ 8.9 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ โดยคิดเป็นร้อยละ 10.3 ของ ผลิตภัณฑ์มวลรวมทั่วโลก มีอัตราการเติบโตอยู่ที่ร้อยละ 3.5 ซึ่งสูงกว่าอัตราการเติบโตผลิตภัณฑ์มวลรวมของ ทุกอุตสาหกรรมทั่วโลกที่มีอัตราการเติบโตอยู่ที่ร้อยละ 2.54 อย่างไรก็ตาม ผลกระทบมวลรวมด้านการท่องเที่ยวทั่วโลก มีอัตราการเติบโตที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง เมื่อเทียบกับการเติบโตในปี พ.ศ. 2558 ที่มีการขยายตัวสูงสุด มากกว่าร้อยละ 5

ภาพที่ 1 การเติบโตของรายได้จากการท่องเที่ยวทั่วโลก

ปี พ.ศ. 2562 การเติบโตของจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางระหว่างประเทศ (International Tourist) และรายได้จากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว (Tourism Receipts) มีอัตราการเติบโตอย่างต่อเนื่อง เป็นปีที่ 10 โดยการท่องเที่ยวทั่วโลกมีอัตราการเติบโตระหว่างปี พ.ศ. 2552 - 2562 อยู่ที่ร้อยละ 54 ปี พ.ศ. 2562 จำนวนนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศทั่วโลกอยู่ที่ 1,460 ล้านคน โดยคิดเป็นอัตราการเติบโตเพิ่มขึ้นที่ร้อยละ 4 ซึ่งเป็นการเติบโตที่ชะลอตัวจากปี พ.ศ. 2560 ในขณะที่รายได้จากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวทั่วโลกพุ่งสูงถึง 1.45 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ คิดเป็นอัตราการเติบโตเท่ากับร้อยละ 3 จากปีก่อนหน้า และถือเป็นการเติบโตที่ชะลอตัวลงจากปีพ.ศ. 2560 - 2561 ที่มีการขยายตัวอยู่ที่ร้อยละ 5 เมื่อวิเคราะห์ภาพรวมของการท่องเที่ยวในแต่ละภูมิภาค ทั้งจำนวนนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศและรายได้จากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวภายในภูมิภาคนั้น ๆ พบว่า ภูมิภาคตะวันออกกลางมีการขยายตัวของ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสูงที่สุด และภูมิภาคยุโรปมีจำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยวสูงที่สุด (UNTWO, 2021)

สถานการณ์และแนวโน้มการท่องเที่ยวของประเทศไทย

1. การท่องเที่ยวของไทยยังมีแนวโน้มในการโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง และมีความสำคัญยิ่งต่อเศรษฐกิจไทย อีกทั้งประเทศไทยมีทรัพยากรและศักยภาพทางการท่องเที่ยวอีกหลายด้าน เช่น ความหลากหลายของวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ รวมไปถึงขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์ของแต่ละภาค ซึ่งปี พ.ศ. 2560 World Economic Forum : WEF ได้มีรวบรวมข้อมูลเพื่อการจัดลำดับขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทย โดยประเทศไทยอยู่ลำดับที่ 32 จากทั้งหมด 137 ประเทศ สูงขึ้นจากอันดับของปีที่ผ่านมา โดยประเทศไทยมีคะแนนที่สูงขึ้น ซึ่งภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทยมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก ซึ่งปี พ.ศ. 2559 ภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทยมีผลกระทบโดยตรงต่อเศรษฐกิจของประเทศไทย ซึ่งคิดเป็นมูลค่า 1.29 ล้านล้านบาท หรือคิดเป็นร้อยละ 9.20 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) อีกทั้งมีการเติบโตโดยเฉลี่ยร้อยละ 6.7 ต่อปี ต่อเนื่องไปถึงปี พ.ศ. 2570 ซึ่งคาดการณ์ว่าจะมีมูลค่าเพิ่มประมาณ 2.71 ล้านล้านบาท และคิดเป็นร้อยละ 14.30 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ ซึ่งกลุ่มนักท่องเที่ยวที่หลากหลายย่อมมีผลต่อการพัฒนาสินค้าและบริการ เพื่อให้ตอบสนองต่อความต้องการ และทำให้พบกับประสบการณ์ใหม่ ๆ แก่นักท่องเที่ยว และสามารถสร้างความพอใจให้กับนักท่องเที่ยวให้กลับมาอีก (ประกาศคณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, 2566)

2. แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย การพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีความสอดคล้องและตอบรับกับแนวโน้มการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไปถือว่าเป็นความได้เปรียบทางด้านการแข่งขัน จากการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ จะพบว่า กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เพิ่มมากขึ้นคือ กลุ่มนักท่องเที่ยวประเทศจีนและอินเดีย ซึ่งมีความสนใจในสินค้าประเภทเสื้อผ้า และผลิตภัณฑ์จากยางพารา และของที่ระลึกต่าง ๆ ทำให้มีการขยายตัวของอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องมากขึ้นด้วย รวมไปถึงการเพิ่มมากขึ้นของกลุ่มนักท่องเที่ยวสูงอายุที่ต้องการความสะดวกสบายในการเข้าถึงสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ การเพิ่มมากขึ้นของประชากรกลุ่มชนชั้นกลางที่ให้ความสำคัญกับความคุ้มค่าของเงินที่เสียไปกับการท่องเที่ยว (Value - for Money) และการเพิ่มมากขึ้นของกลุ่มนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ คือ Generation - Y - และ Generation - Z - ที่มีความชื่นชอบการใช้เทคโนโลยีเป็นหลัก ซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้เข้าถึงข้อมูลด้านการท่องเที่ยวได้สะดวกมากขึ้น (Jaini, N. et al., 2012)

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ส่งผลอย่างไรต่อคน สิ่งแวดล้อม และทรัพยากร

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism) มีความเกี่ยวข้องกับการทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ หรือสถานที่ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น น้ำตก ทะเลสาบ หาดทราย เกาะ และแนวปะการัง เป็นต้น ซึ่งการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีประสิทธิภาพต้องสามารถจัดการระบบในแหล่งธรรมชาติ หรือระบบนิเวศ (Ecosystem) ให้เกิดสมดุล

ระบบนิเวศ หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มสิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่ร่วมกันในบริเวณนั้น และความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มสิ่งมีชีวิตกับสภาพแวดล้อมของแหล่งที่อยู่ ได้แก่ ดิน น้ำ แสง ในระบบนิเวศจะมีการถ่ายทอดพลังงานระหว่างกลุ่มสิ่งมีชีวิตกลุ่มต่าง ๆ และมีการหมุนเวียนสารต่าง ๆ จากสิ่งแวดล้อมสู่สิ่งมีชีวิตและจากสิ่งมีชีวิตสู่สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศส่วนใหญ่แบ่งออกเป็น 2 ระบบ คือ

1. ระบบนิเวศตามธรรมชาติ ได้แก่

1.1 ระบบนิเวศบนบก เช่น ป่าไม้ พืชหญ้า ทะเลทราย

1.2 ระบบนิเวศแหล่งน้ำ แบ่งเป็น ระบบนิเวศน้ำจืด เช่น แม่น้ำ ลำคลอง หนอง บึง ระบบนิเวศน้ำเค็ม เช่น ทะเล มหาสมุทร และระบบนิเวศน้ำกร่อย เช่น บริเวณปากแม่น้ำ

2. ระบบนิเวศที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ระบบ นิเวศชุมชนเมือง แหล่งเกษตรกรรม นิคมอุตสาหกรรม หรือแม้กระทั่งตุ๊กตา อ่างเลี้ยงปลา ก็จัดเป็นระบบนิเวศที่มนุษย์สร้างขึ้น

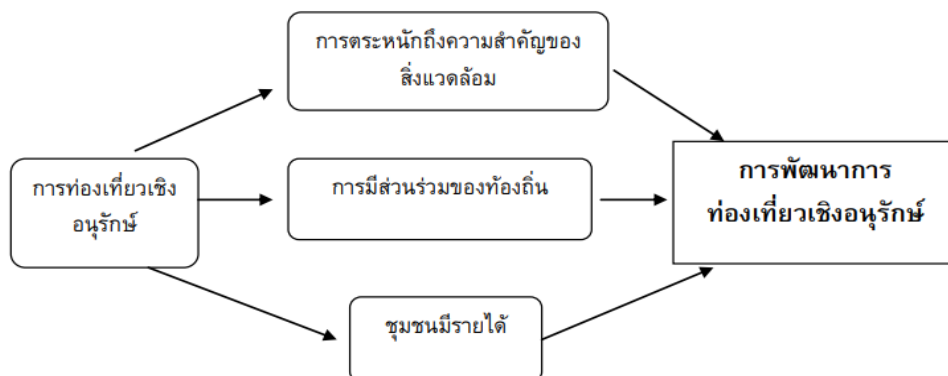
การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในภาษาอังกฤษใช้ว่า Ecotourism มากกว่า Conservative Tourism นอกจากนี้ยังมีศัพท์ภาษาอังกฤษอีกหลายคำที่ใช้ในความหมายที่คล้ายคลึงกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ Nature tourism, Alternative tourism, Green tourism, Adventure tourism, Cultural tourism, and Soft tourism เป็นต้น (Khan, M., 2003) ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงคำว่า “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์” และ “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)” มักใช้ในความหมาย เดียวกัน เพราะเนื่องจากมีความเกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ทำให้ระบบนิเวศเกิดความสมดุล โดยเชื่อว่าเมื่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมีคุณภาพจะทำให้แหล่งท่องเที่ยวสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเดินทางไปชมสถานที่นั้นมากขึ้น และยังเป็น การเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันของแหล่งท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่เกิดจากความต้องการที่จะสร้างจิตสำนึกและความตระหนักของชุมชน นักท่องเที่ยวหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้มีส่วนได้เสียต่อการรับผิดชอบในการช่วยกันดูแลแหล่งท่องเที่ยวทั้งแหล่งธรรมชาติและแหล่งวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นให้มีคุณภาพเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ทรงคุณค่าอย่างต่อเนื่อง นั่น คือ

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีจุดเน้นหลักที่สำคัญ 2 ประการ คือ 1) ธรรมชาติ และ 2) ความมีคุณค่า หรือความยั่งยืน (ภานุรักษ์ ฤทธิพัฒน์, 2562)

สรุปได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นที่รับรู้โดยทั่วไปว่าเป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวทางเลือกที่มีความโดดเด่นจากการท่องเที่ยวประเภทอื่น ๆ และเป็นตัวบ่งชี้ถึงความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ทั้งนี้การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) คือ รูปแบบของการท่องเที่ยวที่ต้องการจะสร้างความตระหนักต่อการรับผิดชอบต่อการรักษาแหล่งท่องเที่ยว (Conservative) การป้องกันการทำลายธรรมชาติ (Prevention) ที่พบว่า มีแนวโน้มของความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น และต้องหาทางทำให้แหล่งท่องเที่ยวดำรงอยู่สืบต่อไปอย่างยาวนานโดยปราศจากผลกระทบที่มีต่อธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม และต้องมั่นใจว่าเกิดผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจสร้างรายได้ให้กับชุมชนและท้องถิ่น (Liu, C-H. et al., 2013)

องค์ประกอบหลักของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ส่งผลอย่างไรต่อคน สิ่งแวดล้อม และทรัพยากร

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ 1) การตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2) การมีส่วนร่วมของท้องถิ่น และ 3) ชุมชนมีรายได้ ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 องค์ประกอบหลักของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

1. การตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม องค์ประกอบนี้เน้นรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ไม่ก่อผลกระทบด้านลบที่ทำให้แหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรม ดังนั้น การให้ความรู้ และความเข้าใจที่ชัดเจนแก่นักท่องเที่ยวและผู้มาเยือน และรวมทั้งชุมชนด้วยเป็นเรื่องสำคัญ

2. การมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เนื่องจากความสำเร็จของการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมาจากความร่วมมือของคนในท้องถิ่นเป็นสำคัญ รูปแบบของการมีส่วนร่วม ได้แก่ การลงทุนเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกในการจัดการท่องเที่ยวโดยมีผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมระดับต่ำ การนำวัตถุดิบในชุมชนมาร่วมกันผลิตเป็นสินค้าพื้นบ้านเพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว และรวมทั้งการเปิดรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนในท้องถิ่น

3. ชุมชนมีรายได้การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทำให้ชุมชนได้รับประโยชน์จากการจ้างแรงงาน การที่นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนมากขึ้นทำให้ชุมชนมีรายได้เสริมจากการท่องเที่ยว และจำหน่ายสินค้าที่ระลึก (สุรีย์ เข้มทอง, 2556)

ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวกับความสอดคล้องของบริบทด้านทรัพยากรท่องเที่ยวของไทย

ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของไทย

แผนยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยวไทย พ.ศ. 2566 - 2570 ได้ให้ความสำคัญกับการวางแผนและแก้ไขปัญหาที่มีผลกระทบต่อภาคการท่องเที่ยว รวมไปถึงการพัฒนาในมิติต่าง ๆ อีกทั้งยังให้ความสำคัญกับการทำงานแบบบูรณาการกับภาคส่วนต่าง ๆ ซึ่งได้กำหนดวิสัยทัศน์ทางการท่องเที่ยวของประเทศ คือ “การท่องเที่ยวของประเทศไทยเป็นอุตสาหกรรมที่เน้นคุณค่า มีความสามารถในการปรับตัวเติบโตอย่างยั่งยืนและมีส่วนร่วม (Rebuilding High Value Tourism Industry with Resilience, Sustainability and Inclusive Growth)” โดยประกอบด้วยยุทธศาสตร์ (ประกาศคณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, 2566) ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 เสริมสร้างความเข้มแข็งและภูมิคุ้มกันของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทย (Resilient Tourism)

ยุทธศาสตร์ที่ 2 พัฒนาปัจจัยพื้นฐานของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพสูง (Quality Tourism)

ยุทธศาสตร์ที่ 3 ยกระดับประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยว (Tourism Experience)

ยุทธศาสตร์ที่ 4 ส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism)

ทั้งนี้ สามารถสรุปได้ว่ายุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของไทยมีความสอดคล้องกับบริบทด้านทรัพยากรท่องเที่ยวของไทย โดยแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. การสร้างความเข้มแข็งของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทย เพื่อให้ภาคการผลิตในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว (Supply - side) มีความยืดหยุ่นพร้อมรับมือกับความเปลี่ยนแปลงทุกรูปแบบ สร้างความสมดุลระหว่างจำนวนนักท่องเที่ยวไทยและนักท่องเที่ยวต่างชาติ และผลักดันการท่องเที่ยวภายในประเทศ ตลอดจนกระจายความเจริญจากการท่องเที่ยวให้ครอบคลุมทั่วถึงทุกพื้นที่เพื่อการเติบโตอย่างมีส่วนร่วมจากการท่องเที่ยวไทย (Inclusive Growth) ด้วยการส่งเสริมให้ใช้วัตถุดิบภายในประเทศ และมุ่งลดการรั่วไหลของรายได้ในภาคการท่องเที่ยว

2. ปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งต้องครอบคลุมโครงสร้างพื้นฐานสาธารณูปโภค สิ่งอำนวยความสะดวก และแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย ที่จำเป็นจะต้องมีการพัฒนาโดยคำนึงถึงความยั่งยืนและความต้องการของนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม นอกจากนี้ยังครอบคลุมไปถึงทักษะ ความรู้ ความสามารถ และความเชี่ยวชาญของบุคลากรในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ที่จะต้องยกระดับให้มีความทันสมัย มีคุณภาพสูงตามหลักสากล และมีการบังคับใช้อย่างเคร่งครัด

3. การมอบประสบการณ์การท่องเที่ยวครบวงจร เป็นปัจจัยหนึ่งในการพัฒนาการท่องเที่ยวเน้นคุณค่า โดยเส้นทางท่องเที่ยวจะเริ่มตั้งแต่ก่อนการเดินทางตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว การสื่อสารการตลาดที่ตรงใจและสร้างสรรค์การคมนาคมขนส่งที่มีคุณภาพและมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลาย พร้อมรองรับความต้องการที่แตกต่าง และต้องคำนึงถึงความมั่นคงปลอดภัยและความสะดวกสบายตลอดการเดินทาง ซึ่งจะสามารถยกระดับให้มีคุณค่าและคุณภาพสูงขึ้นได้ด้วยการเชื่อมโยงความร่วมมือ การคิดเชิงออกแบบ และข้อมูลเชิงลึก

4. การท่องเที่ยวของประเทศจะเติบโตได้อย่างยั่งยืนในระยะยาว จะต้องมีการพัฒนามาตรฐานของที่ยั่งยืนของเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ภาคการผลิตและธุรกิจในการท่องเที่ยวมีการเติบโต อย่างยั่งยืน มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและชุมชนท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับ นักท่องเที่ยว พร้อมการบริหารจัดการจำนวนนักท่องเที่ยว และการลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว เช่น การปล่อยมลพิษของเสีย และภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงไป เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อให้การท่องเที่ยวไทยสามารถต่อยอดและสร้างคุณค่าจากทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม เอกลักษณ์ความเป็นไทย และแหล่งท่องเที่ยวในปัจจุบันได้อย่างยั่งยืน (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2565)

การพัฒนาจุดหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของประเทศสู่อนาคตโลก

จากสถานการณ์ และแนวโน้มของนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น ประเทศไทยควรมีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มต่าง ๆ และวางแผนในการพัฒนาสินค้า บริการทางการท่องเที่ยว เพื่อตอบสนองต่อความต้องการ และตอบโต้ภัยกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่เปลี่ยนไป ซึ่งจากการศึกษาวิเคราะห์จากสถานการณ์และแนวโน้ม การท่องเที่ยวประเทศไทยควรให้ความสำคัญในการพัฒนาและส่งเสริมอนุรักษ์ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติของ แหล่งท่องเที่ยว และการพัฒนาสินค้า รวมถึงบริการทางการท่องเที่ยว เพื่อให้มีแรงจูงใจและตอบสนองความต้องการในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวในอนาคตตามพันธกิจของกรมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (กรมการท่องเที่ยว, 2566) ดังนี้

1. ส่งเสริมอนุรักษ์ฟื้นฟู พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อความสมดุลและยั่งยืน
2. พัฒนาระดับมาตรฐานสินค้า บริการ และบุคลากรด้านการท่องเที่ยว
3. ส่งเสริมและพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยว มัคคุเทศก์ ผู้นำเที่ยว และควบคุม กำกับให้เป็นไปตามกฎหมายกำหนด
4. อำนวยความสะดวก ป้องกันและรักษาความปลอดภัยทางการท่องเที่ยว
5. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและเสริมสร้างกิจกรรมการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวแก่ทุกภาคส่วนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
6. พัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศและเผยแพร่ข้อมูลสถิติ และองค์ความรู้เพื่อการวางแผนและการจัดการ
7. พัฒนาความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวกับทุกภาคส่วนทั้งในและต่างประเทศ

สรุป

การท่องเที่ยวถือได้ว่าเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดประโยชน์กับประเทศชาติเป็นอย่างมาก ทั้งในด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประเทศไทยพึ่งพารายได้จากการท่องเที่ยวบนฐานความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ ส่งผลให้จำนวนนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก และในช่วงหลายปีที่ผ่านมาจึงเกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของธรรมชาติ อย่างไรก็ตามในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโควิด - 19 จำนวนนักท่องเที่ยวลดลงอย่างมีนัยสำคัญ และทำให้พื้นที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติได้พักฟื้นตัวกลับสู่สภาพสมบูรณ์ตามธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น ดังนั้น การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวในระยะต่อไปควรสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อสังคมรวมถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้กับผู้เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มขีดความสามารถการแข่งขันด้านความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้น เพื่อให้เกิดการส่งเสริมการท่องเที่ยว จึงให้กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาได้จัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2566 - 2570) โดยมีวิสัยทัศน์ (Vision) ว่า “การท่องเที่ยวของประเทศไทยเป็นอุตสาหกรรมที่เน้นคุณค่า มีความสามารถในการปรับตัวเติบโตอย่างยั่งยืนและมีส่วนร่วม (Rebuilding High Value Tourism Industry with Resilience, Sustainability and Inclusive Growth)” โดยประกอบด้วยยุทธศาสตร์ 4 ยุทธศาสตร์ โดยยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ คือ ยุทธศาสตร์ที่ 4 การส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) ทั้งนี้ ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของไทยมีความสอดคล้องกับบริบทด้านทรัพยากรท่องเที่ยวของไทย ซึ่งสรุปบริบทด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวไทยแบ่งออกเป็น 4 ด้าน โดยด้านที่ 4 การส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ที่ 4 ข้างต้น อีกทั้งในส่วนของการพัฒนาจุดหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของประเทศสู่อนาคตโลกตามวิสัยทัศน์ของกรมการท่องเที่ยว และท้ายที่สุดภาคอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวได้นำมาปรับใช้จะเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวในประเทศและต่างประเทศให้ความสนใจมากขึ้น และมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากนิยมเดินทางไปท่องเที่ยวตามสถานที่ท่องเที่ยวที่

เป็นธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อเข้าไปสังเกตและชื่นชมธรรมชาติ ตลอดจนวัฒนธรรมดั้งเดิมที่แพร่หลายในพื้นที่ธรรมชาตินั้น ๆ ในขณะเดียวกันการท่องเที่ยวก็ต้องสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนท้องถิ่นด้วย ซึ่งพิจารณาปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน พบว่า ปัญหาเกือบทั้งหมดเกิดจากการกระทำของมนุษย์ และส่วนใหญ่ล้วนเป็นกิจกรรมในชีวิตประจำวันของทุกคน ซึ่งการท่องเที่ยวเองก็เป็นอีกหนึ่งกิจกรรมที่สร้างปัญหามากมายต่อสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ ดังนั้น หากสามารถลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากการท่องเที่ยวได้ จึงนับเป็นเรื่องที่ดีอย่างยิ่ง และคุ้มค่าที่จะทำมัน การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นการท่องเที่ยววิถีอนุรักษ์ที่สามารถดึงเอาคนกับธรรมชาติมาอยู่ร่วมกันได้ ดังนั้น ถึงเวลาแล้วที่ทุกภาคส่วนจะหันมาให้ความสนใจกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติ และร่วมกันผลักดันการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติให้ทุกคนเข้าใจและเข้าถึงได้ เพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติอย่างยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมการท่องเที่ยว. (2566). วิสัยทัศน์พันธกิจ. เรียกใช้เมื่อ 10 ธันวาคม 2566 จาก <https://www.dot.go.th/pages/18>
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2565). กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาแผนปฏิบัติการรายปี 2565. กรุงเทพมหานคร: กองยุทธศาสตร์และแผนงานสำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- ประกาศคณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. (2566). เรื่อง แผนยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยวฉบับที่ 3 พ.ศ. 2566 - 2570. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 140 ตอนพิเศษ 70 ง หน้า 1 (24 มีนาคม 2566).
- วิชญ์วลัญช์ กรพิพัฒน์. (2562). กรอบวิเคราะห์ความยั่งยืนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. วารสารสิ่งแวดล้อม, 23(1), 1-12.
- สุนทร วัฒนาพร. (2555). การบริหารจัดการยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวแบบบูรณาการในจังหวัดสมุทรสาคร. สมุทรสาคร: มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- สุรีย์ เข้มทอง. (2556). แนวปฏิบัติที่ดีของการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. วารสารการจัดการสมัยใหม่, 11(2), 1-10.
- Jaini, N. et al. (2012). The Practice of Sustainable Tourism in Ecotourism Sites among Ecotourism Providers. Asian Social Science, 8(4), 175-179.
- Khan, M. (2003). ECOSERV : Ecotourists' Quality Expectations. Annals of Tourism Research, 30(1), 109-124.
- Liu, C-H. et al. (2013). The Determinants of Ecotourism Behavioral Intentions. Global Journal of Business Research, 7(4), 71-83.
- UNTWO. (2020). UNWTO International Tourism Highlights , 2020 Edition. Retrieved January 10, 2023, from <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284422456>
- _____. (2021). UNWTO World Tourism Barometer and Statistical Annex. Retrieved January 10, 2021, from <https://www.e-unwto.org/doi/abs/10.18111/wtobarometereng.2021.19.1.1>